

Олег
Хома

ДЕКАРТОВІ «МЕДИТАЦІЇ» У НОВОМУ ФОРМАТІ

«Медитації» Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень: Жан-Марі Бейсад, Жан-Люк Марйон, Кім Сан Он-Ван-Кун / укладач О. Хома; пер. з фр. і лат. О. Хоми та А. Баумейстера

Київ: Дух і літера, 2014. — 368 с.

Збірка «"Медитації" Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень»: Жан-Марі Бейсад, Жан-Люк Марйон, Кім Сан Он-Ван-Кун», що вийшла друком цього року, покликана, з одного боку, репрезентувати вітчизняній філософській спільноті важливі досягнення сучасного декартознавства, з іншого ж — запровадити новий підхід до видання як творів самого Декарта, так і класичних філософських текстів узагалі. «Медитації про першу філософію» (далі — *Медитації*) становлять змістовний центр збірки не тільки тому, що є чи не найважливішим філософським текстом Картезія. Вони є істотним викликом і в суто текстологічному плані через дві оригінальні версії твору — латинську і французьку, відмінностям яких нині приділяють якнайістотнішу увагу.

Отже, збірка складається з трьох розділів. Перший містить переклади текстів трьох видатних декартознавців, а саме Жан-Марі Бейсада (*Аналіза грудки воску*), Жан-Люка Марйона (*Про метафізичну призму Декарта*, § 7–10; *Яку метафізику містить метод?*) та Кім Сан Он-Ван-Кун (*Чи ототожнював Декарт суб'єкт і субстанцію в ego?*). Особливо значущими є тексти Ж.-Л. Марйона, що містять опис висунутої ним концепції Декартової онто-теології. Остання важлива не лише тим, що є одним з

найвпливовіших сучасних підходів до інтерпретації картезіанського вчення. Вона ще й практично невідома українським дослідникам, що лише посилює її актуальність для вітчизняної академічної спільноти.

Проте чільне місце у збірці посідає другий розділ, що містить новий переклад шести Медитацій, поданий згідно з новим (і то не лише для України) видавничим стандартом. Як уже зазначалося, *Медитації* мають фактично два оригінальні тексти: латинський, написаний самим Декартом, і французький, перекладений герцогом де Люїном з латинського і схвалений Картезієм. Вітчизняним дослідникам латинський оригінал довгий час був недоступний, оскільки вони послуговувалися російським перекладом В. Невежиної за ред. А. Введенського (1901; виправлене видання 1950), виконаним з французької за Кузеновим виданням 20-х рр. XIX ст. Перший російський переклад з латини вийшов друком лише 1994 р., а перший український (знову ж таки з французької) — 2000-го. Вітчизняні дослідники часто не приділяють уваги цим нюансам і сприймають латинський і французький тексти як ідентичні.

Репрезентована тут збірка є першою у вітчизняній традиції спробою зіставити в одному виданні не лише латинський і французький тексти Медитацій, але й відповідні українські переклади кожного з них. Нам невідомі приклади застосування такого підходу у світовій практиці перекладів спадщини Декарта.

Проте може виникнути запитання: чи не є така ретельність надмірною, адже обидва тексти можуть видатися «практично» однаковими? Маю зазначити, що сама ідея описаного щойно перекладацького підходу виникла під впливом нових французьких перекладів тих латиномовних творів Декарта, які вже мають прижиттєві авторизовані версії. Традиція цих перекладів сформувалася на батьківщині філософа, її результатом нині є нові (ближчі до оригіналів й систематичніші) французькі переклади латинських *Медитацій*, а також *Принципів філософії* [Descartes, 1990; 2009].

Жан-Марі Бейсад і Мішель Бейсад 1989 року навели перелік основних неточностей, невідповідностей, а іноді й помилок, через які французький переклад *Медитацій*, створений герцогом де Люїном (1647), унеможлиблює розуміння багатьох особливостей латинського оригіналу [Beyssade J.-M., Beyssade M., 1979; 2001]. Мішель Бейсад, що за рік видала друком новий французький переклад шести *Медитацій*, показала наслідки такого стану справ: «Нині, коли іноземні переклади Медитацій найчастіше спираються на латинський текст, французи, хоч як це парадоксально, постають ще більшими іноземцями щодо тексту, написаного Декартом» [Beyssade M., 1990: р. 17]. Отже, «для сьогоденішнього і майбутнього французького читача справжнє робоче видання <Медитацій> має бути текстом, представленим у вигляді трьох стовпчиків, два з яких залишаться непорушними, один — презентуючи латинський текст 1641 року, другий — французький текст 1647 року, натомість третій буде до нескінченності поліпшуватися, пропонуючи

<новий> французький переклад з латинського оригіналу» [Beyssade J.-M., Beyssade M., 2001: p. 120].

Величезна кількість невідповідностей, зсувів, розривів, доповнень і вилучень, що їх спостерігаємо при зіставленні латинської й французької версій, спонукає до відтворення їхніх специфічних рис і особливостей також і в українському перекладі. Декартова філософія (як і Декартова філософська мова) є перехідною ланкою, причому саме французький текст, як несхочастихний і у філософському плані менш розвинений, постає для Картезія тією творчою лабораторією, де виробляються нові виражальні засоби для нового мислення. Невипадково ж Марйон робив наголос саме на французькій мові як одному з новаторських аспектів *Пасії душі*.

Розбіжності між двома оригіналами *Медитації* унаочнюють другий чинник, що призвів до появи нашого видання: активні дослідження з неперекладності філософських термінів, викликані підготовкою української версії «Європейського словника філософій». Наш переклад покликаний максимально унаочнювати ті зникнення та виникнення сенсів, якими супроводжується коливання Декартової думки між латинським і французьким лексиконами. Щоб вітчизняні фахівці мали змогу доступитися до автентичного Декарта, до його латинських і французьких текстів, а також до нюансів їх українських перекладів і самостійно оцінити зміст та конотації його лексичних побудов, в нашому виданні запропоновано спеціальну організацію тексту.

Ідеться про трилінгву. Трилінгва в нашому випадку передбачає необхідність організувати текст у вигляді не трьох, як у французькому виданні 1990 р., а чотирьох стовпчиків — латинського Декартового оригіналу, його французького перекладу 1647 р., а також українських перекладів кожного з цих «канонічних» творів Декарта.

Всі чотири стовпчики розташовуються на одному книжковому розвороті; на лівому аркуші подається латинський текст і його український переклад, на правому аркуші — французький текст і його український переклад; українські переклади розташовано вгорі відповідної сторінки, латинський і французький оригінали — внизу. Отже, читач отримує унікальну можливість одночасно звернутися до обох оригіналів та оцінити їхні відмінності й подібності у відповідних українських перекладах. Оскільки оригінали подано за канонічним виданням Адана і Танері (зі збереженням пагінації та нумерації рядків), вітчизняні фахівці тепер мають змогу цитувати *Медитації* згідно з усталеним у світі стандартом, тобто посилаючись на сторінку (і рядок — коли йдеться про латину) зазначеного видання.

Головною метою так організованого видання є співвіднесення латинського і французького текстів та їхніх українських відповідників. Відтак виникла потреба в організації текстів, що давала б можливість легко і швидко зіставляти кожен з них із кожним з трьох інших. Ми створили таку систему, розбивши всі тексти на еквівалентні фрагменти, нумерація яких прив'язана

до нумерації рядків латинського тексту видання Адана й Танері. Це вельми важливо ще й з огляду на необхідність поступово запровадити в наш науковий обіг культуру звертання до оригіналів. І хоча латиною і французькою володіють не так вже й багато українських філософів, система еквівалентних фрагментів істотно зменшує негативні наслідки цієї ситуації.

Третя частина збірки містить коментарі та примітки до перекладів дослідницьких статей і до *Медитацій*, опис змісту Марйонової картезіанської тетралогії (1975–2013), що нині стала справжньою класикою, статтю укладача, іменний і поняттєвий покажчики тощо.

Маю сподівання, що ця збірка стане потужним текстологічним інструментом для всіх, у кого виникне потреба звернутися до *Медитацій*, а також певним орієнтиром для нових видань класичних філософських творів українською.

ДЖЕРЕЛА

Декарт Р. Избранные произведения. — М.: ГИПЛ, 1950. — 712 с.

Декарт Р. Метафізичні розмисли. — К. : Юніверс, 2000. — 300 с.

Декарт Р. Размышления о первой философии // Декарт Р. Сочинения : В 2 т. — М.: Мысль, 1994. — Т. 2. — С. 3–417.

Beysade J.-M., Beysade M. Des Méditations métaphysiques aux Méditations de la philosophie première. Pourquoi retraduire Descartes? // Beysade J.-M. Etudes sur Descartes: l'histoire d'un esprit Paris javascript:LinkToWord('paris','Lieupub'): Ed. du Seuil, 2001. — P. 105–124.

Beysade J.-M., Beysade M. Introduction // Descartes R. Méditations métaphysiques. — Paris : GF-Flammarion, 1979. — P. 18–21.

Beysade M. Présentation // Descartes R. Méditations métaphysiques = = Meditationes de prima philosophia / Descartes; trad. du duc de Luynes; présentation et trad. de Michelle Beysade. — Paris: Librairie générale française, 1990. — P. 5–23.

Descartes R. Méditations métaphysiques = Meditationes de prima philosophia / texte latin de Descartes; trad. du duc de Luynes; présentation et trad. de M. Beysade. — Paris: Librairie générale française, 1990. — 315 p.

Descartes R. Œuvres complètes in 11 vol. / publiées par Ch. Adam et P. Tannery. — Paris: Vrin, 1996.

Descartes R. Principes de la philosophie: première partie, sélection d'articles des parties 2, 3, 4, lettre-préface / texte latin de Descartes; texte français de l'abbé Picot; traduction nouvelle par D. Moreau; introduction et notes par X. Kieft. — Paris: Vrin, 2009. — 400 p.